ԵՒՐՈՊԱ

Լրագիր Քաղաքական

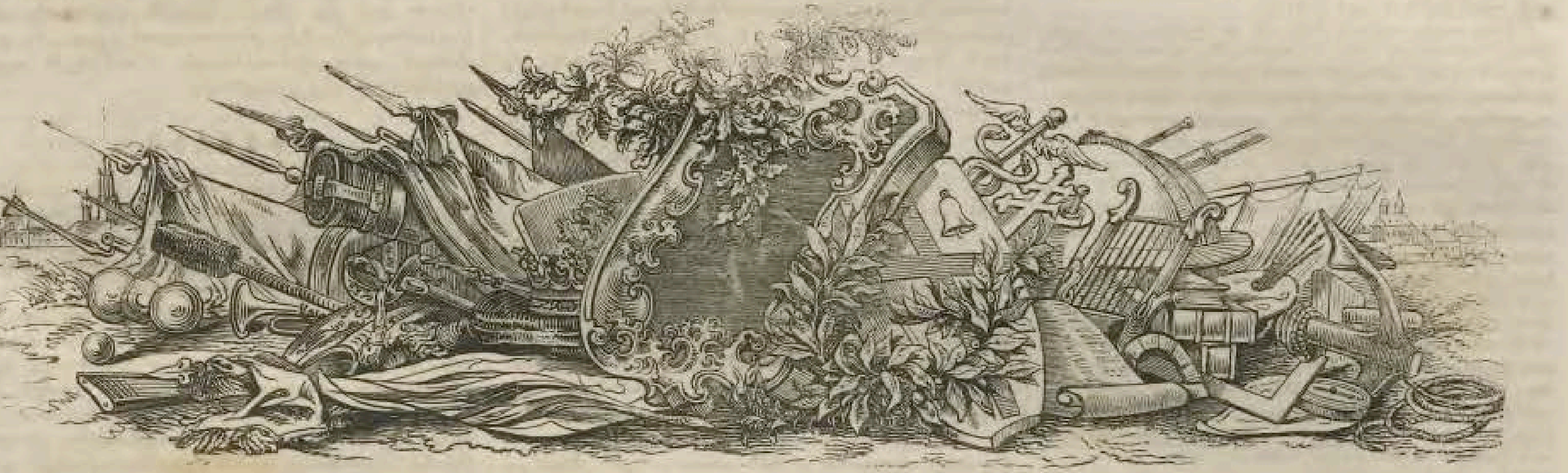

Թիւ 25 — 23 (11) ՅՈՒՆԻՍԻ — 1856

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ.

ԱՒՍՏՐԻԱ. Եպիսկոպոսաց ժողովք. Պուրքէնէ, Ալի փաշայ, Ոսման թագաւորը։

ԳԱՂՂԻԱ. Մկրտութեան հանդէսները. Փոխերիծի. Պրուտոնեան. Ցանկանալութեան նոր օրէնքը։

ԱՆԳԼԻԱ. Ամերիկայի խնդիրը. Փալմըրսթոն թէժ։

ԻՏԱԼԻԱ. Նորընծայ կարգինալներ. Ցուցմունք եւ Հռոմ. Պապութիւնը։

ԽՌՈՎԱՍՏԱՆ. Եղբայրնին կայսեր ծառայութիւնը։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Կ. Պոլսոյ եւ գաւառներու Պարսկաստանի լուրը։

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ. ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱ. Մէքսիքոյ պետութեան վարքը. Եւն.

ՏԵՂԵԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Տեղեկութեան խառնուրդք։

ԱՌԱԿ. Սպանողական եղն ու աղուէսը։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, 23 ՅՈՒՆԻՍԻ.

ԱՒՍՏՐԻՈՅ Հռոմի հետ հաստատած դաշնագրութեան (Concordat) գործադրութեան վրայ խորհելու համար Վիեննա գումարուած աւստրիական եպիսկոպոսներն իրենց գործը լմնցնելով՝ ամսոյս 17ին մայրաքաղաքիս կայսերական արքունական պալատը ժողովուեցան ու անկէ Թագաւորաբար Ս. Ստեփանոսի մեծ եկեղեցին գացին, ուր քահանայապետական կարգինալ նուիրակը հանդիսական պատարագ մատոյց, եւ աս հանդիսաւոր գործովն յաջողութեամբ լմննալուն համար Աստուծոյ գոհութեան երգն երգեցուեցաւ։ Եպիսկոպոսաց արքեպիսկոպոսական պալատը գումարուելով՝ ժողովը լմնցած հռատարակուեցաւ։ Երկրորդ օրն եպիսկոպոսունք խմբովին Մեծափառ կայսրին հանդիսական ունկնդրութեան ընդունուեցան, եւ Փրակի արքեպիսկոպոս Հոնանցիանեան կարդինալն, իբրեւ կայսրութեան երիցագոյն կարդինալ՝ յանուն իւրեանց բանախօսութեամբ մը Մեծափառ կայսեր ժողովոյն իր գործերը լմնցնելը ծանոյց, որուն մէ մէկուն նորատակն ու քանի եղած է հաւատքն ու բարոյից մաքրութիւնն ու սրբութիւնը, եւ Հռոմէական կայսրութեան երջանկութիւնը՝ ծաղկեցընել։ Անկէց ետքը կ՚ըսէ թէ ժողովքն կրցած մէկ քանի յայտարարութիւններ եւ առաջարկներ իրեն առջեւը դնել հաւանին, որոնց համար քաջայոյս է որ կայսերական հաճութիւնը պիտի գտնեն։ Եպիսկոպոսունք թէեւ մինչեւ գումարուած ատենին եռանդեամբ վրայ պիտի ասենք որ միաբանութեան (Concordat) օրհնութիւնները պտուղներն անձն կոզմ՝ սարսափելին, այնպէս որ նոյն խաղ աշխարհական իշխանութիւնը հաստատունելու սահմանի թէ բարեպաշտութիւնն անձն բանի սգատակը է։ Եւրը Մեծափառ կայսեր շնորհակալ ըլլալով եւ իր ու կայսերական ընտանիքին վրայ Նախախնամին օրհնութիւնը խնդրելով խօսքը կը լմնցընէ։

Մեծափառ կայսրը նոյնպէս յանդիմանելն ընդունաւ այսպէս պատասխան տուաւ. «Իմ փառքս եւ պարծանքս է Աստուծոյ իմ՝ վրաս դրած մեծամեծ պարտքերն եւ պաշտօններս՝ կատարելու մէջ չթափիլը։ Ըս սուրբն եւ գլխաւոր պարտքերէս մէկը կը համարիմ ձեռքէս եկածն ընելու՝ որ միաբանութիւնն բաւ պատշաճի գործադրուի։ Այս մեծ եւ կարեւոր գործոյս նկատմամբ ինչ որ ուզէս դնելու ըլլայ՝ մեծ հաճութեամբ եւ սիրով կ՚ընդունիմ՝ եւ խնամով կը քննեմ։ Ձեր բազմաթիւ համապատասխանները, որչափ որ պաշտօներնիդ կը ներեն, ինծի միշտ հաճոյ եւ ախորժելի պիտի ըլլայ։ Իսկ դուք, գերապատիւ եպիսկոպոսունք, գնա ձեր վիճակներն ազատիլ մէջ մեկնեցէք։ Ամէն կողմէ եւ միահաղ առաջիկ սրբութեան եւ բարութեան առաջնորդելու համար բրած ջանքերնուդ օրուընդ՝ բազմապատիկ եւ առատ ըլլայ։ Իսկ իմ բաղձանքս եւ ջանքս ան է որ իմ խնամքս յանձնուած ազգերն ու ժողովուրդները ժամանակաւոր կենաց բարութիւններն ունենան՝ առանց յաւիտենականները կորսնցունելու»։

Եպիսկոպոսաց մէծ մասն այսօր անգլիմն գառնալու համար ճամբայ ելած են։

— Այէքսանդր դուքէն ի պաշտօնէ կը ծանուցանէ թէ Մեծափառ սուրբերական կայսրն ամսոյս 18ին Դոցցինացւոց Մեծափառ կայսեր կողմանէ (Աւստրիոյ) կայսերական սրբուհեաց բաժ՝ տրուած կարգի դեսպան առաջնորդուած Պուրքէնէ սպասուհը հանդիսական ունկնդրութեան ընդունեցաւ, որն որ իր գեսպանութեան պաշտօնական թղթերը յանձներ է։ — Պուրքէնէ սենդուհը նաւափոխան կայսեր խաղաղութեան հաստատուելուն առթով մէկ քանի Աւստրիոյ քաղաքացւոցներուն շնորհած Պատուոյ Լեգէոնի շքանշանները մէկտեղ բերած եւ Պուլ կոմսին յանձնած է։

— Ամսոյս 10ին բարձրագոյն Ալի փաշա վաճառքան եւ մայրաքաղաքիս մէջ բարձրագոյն Դուռն գործակատար Եհսան Պէյը Մեծափառ կայսեր սեղանը ճաշելու պատիւ ունեցան. Պուլ կոմսն ու Համմէր-Փուրկշթալ հանրանուար արեւելագէտ սեղանին ալ հրաւիրուած էին։

— Ոթոն Յունաստանի Մեծափառ Թագաւորն Աթէնքէն գալով ամսոյս 23ին Թրիէստ հասաւ։

— Աւստրիոյ արտաքին գործոց պաշտօնեայ Պուլ կոմսը, իբրեւ Քաւուրին յիշատակագրոյն պատասխան՝ Գերմանիայի, Հռոմի, Նէապոլսոյ եւ Սարտինիայի արքունեաց քով կեցող աւստրիական դեսպաններուն Մայիսի 18ին հետեւեալ ծանուցագիրը գրած է։

Ըս տարւան Մարտի 30ին Փարիզի մէջ ստորագրուած խաղաղութեան դաշնագրութեան նկատմամբ Սարտինիոյ Մեծափառ Թագաւորին պաշտօնէից գաւերկացուն եղած համաձայնութիւններուն պատճառաւ Փէեմոնթէի խորհրդանոցին մէջ այնպիսի խօսքեր եղան, որոնք անտարակոյս ... կառավարութեան մասնաւորութեանն առարկայ եղած են, այնպէս ինչպէս որ մեր մասնաւորութեանն ալ նիւթ եղան։ Ըս խօսակցութեանց ընթացքին մէջ Քաւուր կոմսը ծանոյց, որ Փարիզի դեսպանատունին մէջ Աւստրիոյ եւ Սարտինիոյ լիազօր գործակալներուն իրարմէ բաժնուեցան պատճառ նորերին համաձայնիլ, որ երկու երկիրներուն իրենց քաղաքականութեան նկատմամբ իրարու հետ մէկտեղ լուծելու ամէն յոյս հատաւ, եւ թէ երկու կառավարութեանց ընդմէջ ընդհանուր ամէն կէտէ վրայ համաձայնութիւն մը ամենեւին չկայ։ Ըսոր կարծիքին սկզբունքներուն վրայ հիմնուած քաղաքականութիւններնին եւ հեռու հեռաւոր կերպով բարեկամական յարաբերութիւններ ունենալ կ՚ըսեն, եւ Փիէմոնթէ իրենց հանգամանաց բերմամբ յառաջ բերող խնդիրներ կը պահանջէ, ինչպէս Աւստրիոյ եւ Փիէմոնթէի մէջ գտնուած տարբերութիւնները գաղափարաց եւ թագաւորութեանց տարբերութեան մէջ կը գտնուին։ Պոլսոյ վեհաժողովին խոսածին 16ին Փարիզի եւ Լոնտոնի գաւիթներուն գլխաւորներուն առջեւը դրած առաջարկութիւնը։ Աս գիտնալու համար ալ առաջ կը ծանուցանենք՝ որ Աւստրիոյ դէմ ասոնց կրնայ ըլլալ գուռ մըն է։ 1848ին եւ 49ին մէջ գործածուեցաւ սկսած նուաճման եւ բռնակալ գլխաւորութեան եղանակը՝ պէտք է որ — Հյուսիսային Իտալիոյ — ժողովրդը մնաղնէնակաւոր ցաւերութեան եւ յեղափոխական յուզմանց վիճակի մը մէջ պահել, եւ Աւստրիոյ առ յաւիտեան նուաճելու համար պարտաւոր միջոցներ, իրեն չկենդանարար ստահմաններուն մնայնէնակաւոր գրաւումը, պատճառելով խորհրդական կառավարութեան նայելով՝ Իտալիոյ դաշնակցութեան հաստատուած հաւասարակշռութիւնը կ՚եղծանէ ու կը փոխէ, եւ Փիէմոնթէի համար սպառնալիք մըն է։ Աւստրիոյ գրաւումը յառաջաձեռնելու ու տարածուելու՝ Սարտինիոյ պատճառած վնասը Փիէմոնթէի ազատ ալ լայնակի զօրաց յառաջ գալով Վիեննայի կառավարութեան նպատակը յայտնապէս մէկ միջոց մը մեծացուցած է, ուստի Փիէմոնթէի համար ինքնապահութիւնը գաւառներէն հաստատուն է։ Աւստրիոյ Իտալիոյ մէջ ունեցած դիրքը Սարտինիոյ գաղթին կեցութեան պատճառ եղած է, որով կասկածելի Աւստրիոյ վրայ յանդգնաբար ըսել, որ երբեք թէ ստահմանները ըսել կ՚ուզեն, ուր որ իրենց ամենեւին չկայ։ Իսկ Աւստրիան իր կողմանէ շինելով ամեն մէկ Քաւուր կոմսին Սարտինիոյ արքունեաց յանուն բերեր խօսակցութեան ընդունելը ու ծանուցում։ Ըս կառավարութեան վրայ երթալ խորհրդին անկարելի է. իբրեւ պատճառ Լոմպարդի հողակցութեան լիուրդներն ծանուցած պատանաքանն խառնակութիւններ կան։ Ըսոր Լոմպարդի ամ ընդհանուր խորհրդոյն ամենեւին այնպիսի վէճերն պաշտպանութեան մը չյիշելով, վասն որ մեր նոյնին գաւիթներն կ՚ուզէ իրենց վրայ առնելով եւ բանեցընել. իսկ մեզի գալով՝ մենք աս յանձնառութեան վրայ գտնուած զանազան կառավարութեանց անկախութիւնը յարգել գիտենք, եւ մեր ունեցած առ յարգութեան ազգոյս մը տուած կը համարինք՝ առ ասոնց մէջ իրենց անկախական պատասխանին բաղդակցելով։

Ըսոր համարուած ենք, որ քանի իբրեւ ծանօթութեան համար պիտի յաւելուննն, թէ որ երբեւ առաջ հրատարակեալ ըլլալ, որ Քաւուր կոմսը ծանօթութեան յատուկ մեր մատնած կ՚ըլլայ, ինքն կը բանեցուած պաշտօնական արտաքին թղթերուն խօսքերով գործածեները. ըսելը՝ իրեն ըսելու, ըսելով՝ միայն (Աւստրիոյ) օգնական գնդերուն մէկ քանի խառնակած տէրութեանց մէջ երկայն ատեն մնալը ամբողջութիւն եւ յուզմունք կը պատճառէ։ Իւրաքանչիւր արդարացի չէր ըլլար հետեւ բանալու. ըսելը թէ օգնական գնդերուն գրաւման առաջնորդութիւնը՝ խռովութեան կողմնակիցութեան նոր թեւ եւ մեքենայած անդրադարձնելութեանց համար հարկաւոր է, եւ թէ իրենց (խռովարարներուն) պատճառող անկարգութիւնները քաջալերելու եւ բռնկող կիրքերը յորդորելու համար ան գրգռիչ խռովեցութիւնները ուրիշ ատեն յարմար բան չկայ. որովհետեւ մեր յաւակ փիէմոնթէի խորհրդարանին պատերուն մէջ հնչեցին. Քաւուր կոմսը կը հաստատէ, թէ Սարտինիա, ուրիշ ան-

[illegible]

(Մնաց.) ՊՈԼ.

ԳԱՂՂԻԱ

ՓԱՐԻԶ, 20 Յունիսի։ [illegible] 14ին [illegible] 6ին [illegible]

[illegible] 300,000ին [illegible]

[illegible] 4½ [illegible] 8 [illegible]

[illegible]

ՓԱՐԻԶ, 13 Յունիսի։ [illegible] 2½ին [illegible]

[illegible] 18 [illegible]

[illegible] 1½ [illegible]

[illegible]

ԱՆԳՂԻԱ

ԼՈՆՏՈՆ, 16 Յունիսի։ [illegible]

[illegible] 14ին [illegible] 50,000 [illegible]

[illegible]

ԻՏԱԼԻԱ

Ս. ՊԵՏՐՈՍԲՈՒՐԳԷՆ ամսոյս 16ին [illegible] 6 [illegible] 16 [illegible] 82ամեայ [illegible]

[illegible]

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԷՆ կը գրեն թէ Աղեքսանդր [illegible] 11ին [illegible]

[illegible] 11,000 [illegible]

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

[illegible] 16,000 [illegible] 3000 [illegible] 65 [illegible] 6000 [illegible] 2600ի [illegible] 13,000ի [illegible] 10,000 [illegible]

[illegible]

բորդ ատամնոյ չքանչանները ընդունիր է։ Կ. Պոլսոյ եւ Կովկասի մէջ երթեւեկութիւնը դիւրացնելու համար շոգենաւներու թիւը շատցուցեր են։

Սեւաստ-Պաշէ սահմանեան զօրացած բաղկացած պարպուեր է։ Աղու Թամիշ Միրզէի ապստամբ շէրիֆը 40,000 Երաքացիներու վրայ յարձակելով գեռ չուներ յաղթութիւն. բարձրագոյն դուռն արդէն նոր Շէրիֆ մ'անուանած է։ Ապստամբ թէ ապստամբները նուաճելու գործը Եգիպտոսի կուսակալին յանձնելու կը մտածուի։

Մօնթէնէկրոյ լրագիրը արտաքին գործոց պաշտօնեայ Պուտեա Էֆէնտիին Կէօֆ իշխանին Մայիսի 23ին գրուած մէկ թուղթը կը հրատարակէ, որմէ կը տեսնուի թէ իշխանն իր Հաւաստարի պաշտօնը թողը տարի փորձէն ետքը` հիւանդութեան պատճառաւ հրաժարեր է. բայց այս հրաժարումը բարձրագոյն դուռն չէ ընդունած, եւ արտաքին գործոց պաշտօնեան իշխանին դրան բոլոր հաւատարիմ ծառայութիւնները գովութեամբ յիշատակելէն ետքը` կը յանձնէ իրեն որ պաշտօնին մէջ մնայ` մինչեւ որ պարագաները թոյլ տան դրան ալ խնդրոյս վրայ վերջնական որոշում մ'ընելու։

Լրագիրն ամսոյս 10ին կը գրէ թէ Մօլտովլախի ամենէն հարուստ եւ ազդեցութիւն ունեցող Պոյարները, պաշտօնատարք եւ ուսումնական անձինք ընկերութիւն մը հաստատած են, որուն նպատակն է փարիզի վեհաժողովոյ որոշման սպաշտպանել համեմատ իշխանութեանց միաւորութեան ու Մօլտովլախեան բաղձանքը պնդելու հիմնալու համար կազմելու մամուլ ... ժողովուրդը իրենց երկրին մէջ հետեւեալ ակզբներն ու գաղափարները տարածել. այսինքն եւաւէ ընալ որ Վալաքիայի եւ Մօլտովաքիայի իշխանութիւնները մէկ գլխոյ տակ միանան, որն որ Եւրոպայի ազնուագ գերդաստաններէն մէկուն անդամներէն ընտրուի, բայց իշխանութեանց սահմանակից տէրութիւններէն չէ։ Երկու իշխանութեանց միջամտոյր մայրաքաղաք մը որոշուի։ Ժողովուրդն իր կամքը յայտնելու համար իրեն պատգամաւորներ ընտրէ։ Վալաքիայի ազգայնոց հետ ալ ընկերութիւնը հաղորդակցութեան մէջ մտնէ։ Այս ամենայն գաղափարները պիտի քանաքուի ժողովրդեան մէջ տարածել լրագրաց եւ ուրիշ տպուած գրուածոց միջնորդութեամբ, եւ գաւառներու մէջ պատգամաւորներ խրկելով ու ժողովքներ ընելով։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԽԻԹԱՐ ՊԵՏՐՈՍԻ ՎԱՐՔԸ

ԻԲ.

Այս պատահած դէպքերը Աղէքսիոսի եւ Հօրը մէջ ուրիշ նոր ցրտութիւն մը պատճառեցին, ու Պետրոս իր երկրորդ ճամբորդութենէն ընելէն յառաջ վերջի հրաժարականը տալու համար իր որդւոյն երթալով, վինչն հիւանդ անկողնոյ մէջ գտաւ ու հարցուց թէ իր որոշմանը վրայ հաստատուն է։ Հաստատեց Աղէքսիոս իր որոշումն ու Աստուած վկայ կոչելով, կրօնաւորական վիճակ մտնելէն ուրիշ բաղձանք մը չունիմ` ըսաւ։ Բայց Պետրոս խորհուրդ տուաւ իրեն որ բանը չաճապարէ ու մտածելու համար ալ վեց ամիս շնորհեց։ Ընդաւ վեց ամիս ու գեռ Պետրոս որոշիչ պատասխան մը չառաւ։ Աղէքսիոսին նամակներուն մէջ իր որդիութեան լաւ բերէն ուրիշ բան չէր տեսնուեր։ Բայց ուրիշ նամակներէն կ'իմանար Պետրոս` թէ Աղէքսիոս շատ կասկածաւոր անձանց հետ տեսութիւն կ'ընէ, ու խորհուրդ կը տրուէր Ցարին որ իր որդին իրեն կանչէ ու միշտ աչքին առջին ունենայ։ Ցարն ալ ատենն Քոբենհակն ըլլալով, Աղէքսիոսին համար ...

[illegible]

Հօրը հրամանը պահանջ առնելով` որ վինքը Քոբենհակն կը կանչէր, ամենուն մէկէն մէ միայն չկայացնելով, ... դէպ ի Վիեննա ուղղեւացաւ, ուր որ Աղէքսիոս էր գացաւոր Շէօնպրան կոմսին յայտնելով` անոր ձեռքով կայսրը ... բայց փոխէն իր ճամբան ... Աղէքսիոսին որ ...

[illegible]

Պետրոս Աղէքսիոսի կը ծրաբր իր որդւոյն փախուստին լուրն ... ու ... ե Վիեննա ուղղեր է։ Ցարն իր զօրաց հազարապետ Աղէքսանդր Ռումեանցեւը Թէքնակիր թէղթով մը Վիեննա խրկելով, ամբողջութեամբ հոն գանուող իշխանն իրեն հայր ու տէր կը խնդրէր։ Ռուջախ որ ալ աղաչանքն ոտքերը ըլլալ` բնակած էր որ կայսրն ամենիշխանել` իրեն ապաստանած որդի մը, իբրեւ կայսր Հօրը ձեռքը չյանձնէր։ Աղէքսիոս Էպենիկէն Ռէնազպիս II. Եղմ բերդը փոխադրուեցաւ, որ որ սատր անուամբ յանցաւորի մը պէս ինքնակամ իր Հօրը ձեռքէն ազատ կը կացծէր։ Ցարն Ռազաւ էր` երբոր Ռումեանցով լուր բերաւ` թէ իր որդին Ռէնազպիս կայսերական պաշտպանութեան տակ է։ Ռումեանցով ու Թոլսթոյ Նեղքին խորհրդականը առնի աղդաւ նամակով նորէն կայսեր խաւ լուեցան։ Պետրոս Հետեւութիւնները կրնայ ունենալ, կ'ըսէր Ցարը, երբոր որդիս ձեռքս չդառնայ, որուն վրայ իբր Հայր ու իշխան բացարձակ իշխանութիւն ունենալով, ամենեւին ուրիշ զատասորն մը կախում չունիմ։ Պետրոսմները Ցարին գրուածքը աղդու խօսքերով պաշտպանեցին, անանկ որ կայսրը հրամն տուաւ որ Ռէնազպիս երթան ու եթէ կրնան, առանց բռնութեան իշխանին հաւանութեամբ իր Հօրը դարձնեն։ Հասան դեսպանները Ռէնազպիս ու փոխարքային առջին Աղէքսիսին իր Հօրը Պետրոս թուղթն գրած թուղթը տուին, որուն մէջ Ցարն առանց կը խօսի։ Կրու անհնազանդութիւնդ, քու ինն հրամաններս անարգելդ, նշանաւոր բաներ են։ Ցանք մեծ ազգերն անցուցիր, մանաւանդ առանց փախչելով ու մաղցի մը պէս օտար աէրութեան պաշտպանուելով։ Պետ առանկ բան մ'եղած չէ։ Ինչ անարգանք հօր մը։ Ինչ հօգերու պատճառ։ Կ'ըլլաւ Ինչ անէծ քու հայրենեացդ։ Ռումեանցով ու Թոլսթոյին քեզի բառնելուս հնազանդէ ու մի վախնար, Պատգահողլյանեան գրեց ու կը խոստանամ Աստուծոյ ու իր դատաստանին առջին` որ ամենեւին զքեզ չեմ պատժեր, մանաւանդ թէ, եթէ կամքիս հնազանդութեամբ ու ետ դառնալով կը կատարես, գրեք աւելի եւս կը սիրեմ։ Բայց եթէ անոր հակառակ չհնազանդելու ըլլաս, իբր հայր Աստուծէ ինծի տրուած իշխանութեամբս զքեզ, որդեակ ք. մաւ վերմարգնոյ, մանաւէ կը հրաժարեմ ու տիրոհով եղիր` որ Աստուծոյ ու հայրենեացս, իբր ապիրեւ զքեզ` տանելով մտանելու ալ միջոցներ կը գտնեմ։ Բայց ատ չէք որ եւ զքեզ ամենեւին ինչպէս կրնայի, յանձի մը առնուած չունիմ։ Ցողթոլ եզաւ Աղէքսիոս մնանաւոր փոխարքային յորդորանքէն ու հօրը տուած ապահովութեանը վստահանալով ճամբայ ելաւ։ Ցարն արդէն Մոսկուա եկած էր, ուր հասաւ նաեւ Աղէքսիոս 1718ին փետրուարի ամսին սկիզբ։

Աղէքսիոս իր հասած գիշերը հօրը հետ առանձին երկայն խօսակցութիւն ըրաւ ու ասոր վրայ թէ եկեղեցական ու թէ աշխարհական մեծամեծաց առջին երդմամբ երկու անգամ` մէկ մը պալատան ու մէկ մ'ալ եկեղեցւոյ մէջ, բոլոր ժողովրդեան առջին իր յաջորդութեան իրաւունքէն հրաժարեցաւ։ Ցարն ասոր վրայ անմիջապէս յայտարարութիւն մը հանեց, որուն մէջ Աղէքսիոսին պղծութիւնէ վեր բռնանելով մէկիկ մէկիկ ժողովրդեան առջեւը կը դնէ ու կը ցուցնէ որ յաջորդութեան անարժան եւ անկարող է ու անոր խարխ եղբայրը` իր կատարինեայէն ունեցած Պետրոս Պետրովիչն որդին, յաջորդ կը սահմանէ։ Աղէքսիոսին դարձն ու իր վրայ եղած քննութիւնը բաղմիթեւ Ռուսեր` որոնց Պետերբուրգի շինութիւնն, տօնի բարքն ու լեզուն անհաճոյ էր, խոր արտմութեան մէջ թողուց ու իշխանին գործակցացը վրայ ըլլալիք քննութեան լուրը, մահուան սարսափով մ'ամենուն սիրտը պաշարեց։ Այս խիստ ու չարաչար քննութիւնը մինչեւ Ռուսաց մենաստանին ներքին բնակարանները թա-

փանցեց, ուր աքսորեալ Ցարուհին իր հին ծառակին զղջմտոցը զարդարուած ամենուն կ'ըսէր։ Պաշտօնն պատիժ առնողներուն թիւն արտաքոյ կարգի եղաւ ու Եւփղոքսիա խստագոյն պահպանութեան տակ ձգուեցաւ։ Այնուհետեւ մարդ կը կարծէր որ քննութիւնները չաւարտեցան, կը զարդին ու Ցարն իր այնչափ խոնարհած որդւոյն աչք կը գոցէ։ Սակայն որ բաւ օրէ յայտնուած նորանոր ծածուկները, քննութիւններն աւելի եւս սաստկացուցին։ Պետրոս կ'ուզէր որ բոլոր իր հակառակորդներն երեւան ելլելով, կամ մահուան դատապարտուին եւ կամ աքսորուին ու Աղէքսիոսին գահ բարձրանալը խորհուրդը իր հզօրակալը մտքէն բոլորովին ջնջուի։

Ցարը 1718ին գարնան Մոսկուա թողլով Պետերբուրգ գացած էր։ Աղէքսիոս ալ անոր կասկածանաց անձինք իրեն հետեւէն Պետերբուրգի բերուեցան, ուր` նաեւ երեւելի եկեղեցականները, պաշտօնեայք, ծերակոյտ, զօրապետները ու անձնապահները դատաստան ընելու կանչուեցան։ Ցարն առանց ամենուն դրանն անցած հօրեղբոր որդոյ եկեղեցւոյ մէջ պաշտօնական մատուցած մէկ հաստ նոյնին առաջիկայութիւնը խնդրելէն ետքը, իր գահերեցութեամբը ծերակոյտի մէջ բաց պատուհաններով ու դռներով դատաստանը սկսաւ ու Աղէքսիոս գերիի պէս գիտութեանը պահպանութեամբ դատաստանի եկաւ։ Հոս Աղէքսիոս բոլոր խորհրդակիցներն ու իր փախուստը գիտցողները յայտնեց, որով իր հրաժարական խոստումը հակառակ, գեռ յաջորդութեան ունեցած ջանքն ալ խոստովանեցաւ։ Ցարը դրելու բան չէ սա քննութեան խաւարելիւնդը։ Աղէքսիոսին ամէն մէկ բերնէն ելած բառերը գրեթէ կէսէրքի մէջ կ'առնուեցան։ Ճանչցաւ Աղէքսիոս իր յանցանքը եւ խոստովանեցաւ թէ յանցաւոր է ու առնց հօրմէն թողութիւն կը խնդրէր։ Ցարը դարձաւ ու եկեղեցական ու աշխարհական ատեններուն հարցուց` թէ իր որդին ինչ պատժոյ արժանի է։ Դատաւորներն իրենց վճիռը չտուած, նորէն գոհացման հարցումներով վերհանը քննեցին, որն որ ամենուն ալ պատասխաններով ինքզինքն անանկ անդիմադրելի կերպով մ'առաջ ըրած բանի, որ ձ'արեցին։ Պէ որ դատաւորները խնդրելու բան չկայ ..., կ'ըսէր իր Հօրը։ Ցեր ազնուութեան ասոնք իրենց հետ մահուան, շատ հաւանական էր որ յանձն կ'առնուի եթէ վճիռը բառական գոյութեամբ։ Ուրիշ հարցման մ'ալ պատասխանելը անոն բառ թէ խոստովանութեան մէջ իր հօրը մահուան ունեցած բաղձանքն ու խոստովանահայրն, քահանան լսած ըլլայ որ։ Ցին Տէրն, Աստուած թողութիւն կու տայ, ամենեւս բաղձանքն ալ ան է։ Այս ամէն քննութիւններէն ետքը եկեղեցական ատեանը Ցարին իր որդւոյն համար աւելի գթութիւն կը խնդրէր, երբոր անդին աշխարհական ատեանը միաբան, առանց ժամանակի ու եղանակի որոշելու, Աղէքսանդրի թէքնակիր որդին ի մահ դատապարտեց, գիտնալով որ Ցարն ալ վճիռն հաստատելու կամ եղծանելու իշխանութիւն ունի։ Աղօթեց Ցարն իր որդւոյն մահը իրաւ կ'ուզէր թէ ոչ, այնպիսի խնդիր մ'է` որ պատմութեան անթափանցելի գաղտնեաց մէջ ծածկուած է։

Այս վճռոյն երկրորդ օրը Աղէքսիոս զինուորներով պաշարած նորէն դատաստանի եկաւ, ուր որ նորէն իր յանցաւոր ըլլալը խոստովանելէն ետքը, մահուան վճիռն իրեն ծանուցին։ Ահն ու սարսափը զարնեց զԱղէքսիոս ու նոյն ատեն մարեցաւ ինկաւ, ջղաձգական հիւանդութիւն մ'է եկաւ, փրոն որով միայն ալ կորսնցուց եւ թմրեցաւ։ Այս խիղճ վիճակին մէջ նորէն զինքն իր բանտը տարին, ուր որ հիւանդութեան մէջ մը մտածելով, մեծ որոշ անձկութեամբ հօրը հետ տեսնուիլ ուզեց։ Ցարը յանկարծ որ, որդւոյն դատապարտութեան վճիռը իրեն չսարսեց հարուած մը տալով մահուան վտանգի մէջ ձգեր էր, խորհրդականները նորէն ժողվեր էր։ Այս ժողովքը առանց լուր հասաւ թէ վտանգն երթալով կ'աճի, գուցէ հիւանդը մինչեւ իրիկուն չհասնիր։ Ան ատեն Ցարը բոլոր խորհրդականներով եկաւ իր մեռնող որդւոյն քով։ Արտասուախառն աչքերով ու աղաչանաց ձեռքերով նորէն խոստովանեցաւ հիւանդը թէ Աստուծոյ ու հօրը առջին ծանր մեղանչած է. կեանք արժանի չէ ու չյուսար ալ որ աս հիւանդութենէն առողջանայ։ Միայն կ'աղաչէ Ցարին որ իր մեղմանելէն յառաջ իր վրան կարդացած անէծքը ետ առնու ու իր հայրենեաց թեամբը նեղելով, հայրական օրհնութիւն տայ ու իրեն համար աղօթք ալ ընել տայ։ Ներեց եղաւ նեքէն չէղաւ ամենեւին մէկն որ աս սրտաշարժ տեսարանէն յարտասուս չշարժուի։ Ինքն իսկ Ցարն արտասուս կարծի շարժած էր. բայց շուտով ինքզինքը ժողվելով ծանրութեամբ ու խորին զգածմամբ

[illegible]

մ'անցեալի վրայ խօսեցաւ, ժողովրդեան ու օրհնու-թիւնը շնորհելով բաժնուեցաւ։ [illegible]

[illegible]

ՑԵՂԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ցեղերու խառնուրդը։

Օտարազգի ցեղերու բնական կազմութեան մէջ ամենէն աւելի զարմանալի տարբերութիւնը անոնց գլուխներուն վրայ կը տեսնուի. [illegible] 80° է, սեւերուն մէջ 70° է. [illegible] 65° կամ 68° անկիւն է. [illegible]

[illegible]

լու տարածեալ կաւկասեան ցեղը Եւրոպային ալ մեծերը վրայ է։ Ասոր շարժումը բաժանեալ երկրիս վրայ տարածուած է։ Վան Ցիմէնի (Անօգլարայ) ցեղը 30—40 հազար ըսած է. ...բոյեղները՝ որոնց ցեղը գետ. ցամքը երկրին վրայ կեցած է, ամերիկեան կղզիներուն վրայէն բոլորովին ոչնչացած է։ Հողարայն ցեղի մը գրուցիւթիւնը ամէն տեղ տկարացեալը ընելու վրայ է. Հնդիկ ցեղը երկնայով ինկալու վրայ է։ Պատմական ժամանակին մէջ մարդկային ցեղի բնութեան պատմութիւն մ'ալ խօսն է. պատմութեան մէջ աչքով յառաջանալու որ ըլլայ՝ ըներալ բազմաթիւ անկարեց կը հանդիպին տկարագոյն ցեղերը, որոնք զօրաւորագոյն ցեղերէ ոչնչանալու ամէն երկիր ցեղեր կեղան մաչեցուցած են։ Ըս գաղտնիքը հաւքնալը խաւարը մարդկային պատմութեան յառաջացած դարերը կը կոչեն։ Սեւ ու սպառամ զօրաւոր թիւնը բնական ըլլալու ըլլայ՝ ան ամէն յառաջադիմութեան կը ծառայէ. բարձրագոյն ցեղի վերայով տարին ցեղերը ոչընն յառաջախաղացութեան նոր սերմեր կը հագցուցեն։ Բայց դժբախտութեանց շատ անգամ՝ այսպիսի խաղաղական գործքի մը մէջ կայ բռնութիւնը կը խառնուի. անդամատանելի հարցում՝ մին է թէ արդեօք Ամերիկայի ծանօթանալը նոյն ցեղերուն բարերար եղաւ՝ չէ նէ չէ։

Վերապրութեանց արդիւնքներէն մէկն ալ աս է որ մէկ ցեղի մը փերաւերող ամէն անհամեմատ ներուն վրայ ալ ընդհանուր նկարագիրներ կը գտնուին. անոր հակառակ խառն խառն ցեղի մը վրայ գիտողութիւն ընելու ըլլայ՝ բարեխառնութեան մեծ տարբերութիւններ ու ամէն մէկ անհամին վրայ իր ճիշդին ոչ եւոր որոշութիւնը կը տեսնենք։ Դարձեալ գիտուած հաստատուած է որ մարդկային կատարելագործութեան յառաջադիմութեան աստիճան խառն կը փերաբերի. այնպէս որ շատ վայրենի ժողովրդոց ոգեւոր ու բարոյական աղաւնութիւնն ու խանդարումը միայն իրենց խառնից վրայ բռնեցուցած հարստահարութենէն յառաջ կու գայ։

Աս փորձառութեան վրայ հաստատուած ընդհանուր սկիզբներով կրնանք ան տգիտութիւնը ցուցընել՝ զորն որ ցեղերու խառնուրդը ընկերական յառաջադիմութեանց ու անոնց փոփոխութեանց վրայ ունի։ Ճէ ընկերութեանց ու տէրութեանց առաջնակը ցեղերուն առանձնակին կախում ունի, առիրա այնպիսի ծննդարութիւն մին է որուն վրայ նոր գիտութեանց պարապեան էր։ Երկրիս վրայ կրօնքներուն աշխարհագրական բաժանման միտ դնելու որ ըլլանք՝ կը զարմանանք թէ ինչպէս բնական որինքով կարգաւորուած են։ Քրիստոնէութիւնը Ճերման ցեղին մէջ ընդհանուր տարածուած է. ուր որ նոյնը գեռ. մինչեւ հիմա ուրիշ ցեղերու քով տեւական ու ընդհանուր գլուխեան մը չէ կրցած առնալ։ Դիտենք որ քրիստոնէութիւնը յաղթանակ մին է հոգւոյն զգայարանաց վրայ, ակրութիւն մին է մարմնոյ նըւթին վրայ։ Ասիական մէկ փողոցաւորութիւն կամ՝ ասածն մը երբոր ճերման ցեղերուն մէջ մտնելու ըլլայ՝ հոն իրեն յարմար զարգացմանութեան մը պատրաստ գտաւ։ Կաւկասեանք իր ըսկզբն զերազանցութեամբը եւ յառ հետեւորդի իր մտաւորական կարողութեանը գերազանցութենէ վեր է. ուր որ այսպէս աւորին ցեղերու բնակչութեան ըլլանք՝ այնչափ ալ աս նկարագիրը անոնց սեուլի կ'ըլլալ, գիտնք կը տեսնե երկնային, զգալական զարգարութիւնները կ'ընդ. արձակին եւ անով քրիստոնէական հաւատքին ընդունելութեան ալ կ'աւելնայ։ Խաշիկնեը միայն կատարութիւնը ալեկ կը գանայ. արարածք ու թիւըը, որոնցմէ մէկը Եթովպականն ու միւսը մոնկոլեանն կաւկասեանին անցում՝ մին է, երկրիս կամ՝ խոյթ երան մ'ունին. մահմետականութիւնը անոնց քրիստոնէական ազանդ մը կը սէպեն, որուն վրայ միւս երկու ցեղերու ազգային նկարագիրը իր նշանը դրոշմած է։ Երկրորդ մարդկային ազգին ոխտ'որ յարմարին աս բնական ու բարոյական կըրթութեան անհաւասարութիւնը վերցընելու ու ընդհանուր յառաջադիմութիւն մը յառաջ բերելու ամէն ձերման ցեղին առողջ աւելի ցեղերուն հետ խառնուրդէն կախում ունի։ Մեր երկրագունդին վրայ աշխարհական գիտութիւնը ցեղերը երկու մեծ մասերու կը բաժնէ. յառաջացող ցեղ ու կեցող ցեղ։ Մինչ ժամանակ մը կու գայ՝ որ ազգի մը զարգացումը կը մեռնի, անանց կանուխ, ոմանց ուշ. իրենց կեցած առաջնակին համեմատ պատմութեան մէջ բարձր կամ ցած գիրք մը կը առնան։ Ան անկատար բայց անկատարութեան մէջ կատարեալ ցեղը իրենց մեծութենէն ալ անդին կ'անցնին, ինչպէս որ աւելցակ մը ժէշտանկարանէն անդին կ'անցնի. հայ ժողովուրդ որ կանուխ առած կը կենայ, ինչպէս են Ճենկիզները. հայ ալ որ եա եա երկնալու վրայ է։ Գլխաւորապէս Ափրիկէ կեցող ազգերու հայտնն է. Քաղդէացիք ու Ասորիներն ալ ժամանակին աս տեսակ զարգացութեան մէջն են. Ասիոյին ցեղերը քաղաքակրթութեան համար մեռած են. այնպէս է որ երկրիս վրայէն ընդհանուր երթան՝ եթէ քաղաքականութեան ազգ մը իրենց տիրելու ու յառաջադիմութեան նոր սերմ մը ցանելու չըլլայ։

Շարունակելի։

ԱՇՈՒՆ

Ալեւորմակի էջն ու աղաւնիի էջը։

Յ. Տ.
Տ. Յ. Տ.

Աշխարհի մի ձեւոյը պատապած
Կը թուէր՝ հանամ կղզիկ մը ծովան,
Որոնցմէն երգերն եղիա կենդանիք։
Մեկուն բնան ապանայ՝ կը բացէր կ'երթեալ ոլէ ասոր ծածկածին
Այնկալ երկրորդը նաւ մը որ կ'ընէր՝
Կարմիր աղջին առկ համերն մը ուներ։
Կը բերը այս էր։ Մեր չուոյ ճամբորդներն
Այնտեղն խանէր, Նորեր՝ ծանր[illegible]
Հատած վերջացեր գեղեցիկ մը հաւեն։
Խորդմերէն գոյն խաղ արդէն[illegible]։
Աշխարհն որ միշտ ամէն որ կ'անդցէր Հայենքն նոյն ջրոյն՝
Աղու վրան հեռաւ. աղաւնիին եղան,
Ջերջուծ մեծարի իրեն աս ցեղէն.
Որ խեղդման փայտն ընել ալէցին՝
Պարանոցին ծանի մէջ խիհար,
Աղու ջրեն վրայ, ու եղերն ողջեան.
Ինչու որ երբոր յաւեր մ' լող իրեք՝
Կը ասը անանկ հայեցայ ղեկոյ
Որ մեր ինակը բան մին ալ չըլլար
Իր ասրին վրայ՝ որ էր թեւեթեւցած։
Ոլորտևըով ընկերն որեւակ առաս լուսեղին վրայ,
Աշխարհ մը ղեկն՝ որն որ ասըսըլին հատասաճով կ'երթեայ.
Այն է ճոր մնայ. անանկ մնաս որ ջրերն վրին հասան,
Ինձին ճրաժաւոր՝ աղաւնոյն երկերնեն
Իմ հան կելեցին. Էքն ու ծոցաքան
Ալաւնոյին գիտնեմեն էր որ խենցին։
Ան ազատնըը նաւն անանկ ծանրացաւ՝
Ու շատ մը հեռեւ ալընչաք փառաւոյալ՝
Որ անասանդը ընկեանց չըլլար որ նկերան համնեց։
Իրեն փայտ ֆեստած դրկած հալափերն
Աւոցին շատ մեծհաւած փափաւ կը կենայ։
Անոր մէջը ողնութեան համար. ով որ էր նէ էր.
Մէ բառակին է որ տեսնանելու թէ հասկնար չէ
Որ խոստացածներ միշտ ներկելու գործէ։
Իմ՝ նուազանքս ալ, աւար համեն էր։

Լամարթին։

---

3 1

Քրիստոֆ Անտրէէ Սօն

գործատիրով Վիէննա-Նայշթատի մէջ կայսերական արտօնութեամբ ոստեցած ծծմբի (շուեֆէլ) ու մետաղին գործարանին (ֆապրիքային) խանութը Վիէննայի մէջ է, բուն քաղաքը, Ռիմերշթրասէ փողոցը, թիւ 817 տունը. Ծրարք սաշխեան Ծրարք գտնիլին։ Հասցէն է Christof Andreae Sohn. In Wien, Stadt Riemerstrasse Nr. 817, 3. Stiege, 3. Stock.

---

4 1

Աւկուսթ Ֆրիտրիխ Րիխթէրին

ճենպակի (մեծքիրի) գործարանը

Վիէննայի մէջ, Եոզէֆշթատ արուարձանը, Լանկէ կասէ փողոցը, թիւ 88 տունը.

որն որ կայսերական առանձնին արտօնութեամբ մ'ապրահով դրած է. կը յանձնէ հասարակութեան իր խանութ մերով ու հաստատուն գործուած եւ գինքը խոհելու հանցեն շինուած ամէն տեսակ ճենպակի ապրանքը։ Հասցէն է August Friedrich Richter, Wien, Josefstadt, Lange Gasse, Nr. 88.

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ԴՐԱՄԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

1856 Յունուար	16 (4)	17 (5)	18 (6)	19 (7)	20 (8)	21 (9)	
Ազգային փոխ. 100 Հոլանտ. ֆի. արծ. փիար.	84¼	84⅜	84⅜	84⅜	84½	—	2 ամիս տեսա. եւոյ
Աւստրիոյ 100 ֆիոր. արծ. փիար. " "	102⅝	102⅝	102⅞	102⅞	102⅝	102½	½ " " "
Լիվոռնոյ 300 Փոռինի. լիր. " "	—	—	—	—	—	—	2 " " "
Լոնտոն 1 փաունտ ստեռլին. " "	10,2¾	10,2½	10.2½	10.2½	10.2½	10.2½	3 " " "
Համպուրգ 100 մարք պանքօ. " "	—	75	74½	75	75	75	2 " " "
Միլանօյ 300 ֆրանք " "	—	—	—	—	...	...	2 " " "
Մարսիլիա 300 ... ֆրանք " "	102¾	102⅝	102¾	102⅝	102⅝	102⅞	2 " " "
Փարիզ 300 ֆրանք " "	—	118⅜	118⅞	—	118⅜	118⅞	2 " " "
Ֆրանքֆուրթ ... 120 ֆի. " "	101¼	101¼	101¼	101¼	101¼	101¼	3 " " "
Կ. Պոլիս, 1 ... փիար. փարա	466	—	—	—	—	470	31 օր " "
Պուքրէշ " " " "	265	—	—	—	—	265	31 " " "
Ոսկեդրամ ֆիոր.	6	6	6	6⅛	6⅛	6¼	
(Aggio) Արծաթի	3⅞	4	4	3⅞	3⅞	3⅞	